

EXAMENSARBETE

Hösten 2006

Lärarytbildningen

”En bok om dagen, en bok om kvällen”

En kvalitativ studie om hur förskolor arbetar med
skönlitteraturen för att stimulera invandrarbarns
språkutveckling.

Författare

Emilie Hell

Ingela Karlsson

Handledare

Camilla Ohlsson

En bok om dagen, en bok om kvällen

Abstract

I dagens samhälle är många barn i förskolan tvåspråkiga. Hur kan pedagogerna i förskolan stimulera barns språkliga utveckling genom skönlitteraturen? Avsikten med undersökningen är att ta reda på om och i sådana fall hur pedagogerna arbetar med skönlitteraturen för att stimulera invandrabarnens språkliga utveckling. Hur det skiljer sig mellan invandratäta och invandrarglesa förskolor.

Metoden har varit att intervjua pedagoger på förskolan och se hur dessa arbetar med skönlitteraturen som språkstimulering. Även att se om det skiljer sig mellan invandratäta och invandrarglesa förskolor och i sådana fall hur det skiljer sig.

Slutsatsen blev att invandrarglesa förskolor arbetar mer aktivt på annat sätt än med skönlitteraturen. Medan invandratäta förskolor arbetar aktivt med språket genom skönlitteraturen. De invandratäta har ett större behov av att stimulera språket genom skönlitteraturen.

Ämnesord:

Invandrabarn, modersmål, skönlitteratur, tvåspråkighet

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING OCH BAKGRUND	5
1.1 Syfte.....	6
1.2 Definition.....	6
2 LITTERATURGENOMGÅNG	7
2.1 Språkutveckling	7
2.1.1 Språkinläring.....	8
2.1.2 Vad påverkar språkinläringen av ett andra språk?	8
2.2 Vad är tvåspråkighet	9
2.2.1 Tvåspråkighet som medel för kommunikation.....	11
2.2.2 Föräldrarnas påverkan	11
2.2.3 Nackdelar och fördelar med tvåspråkighet.....	12
2.3 Litteraturens betydelse för språkutvecklingen	13
2.3.1 Litteratur som kulturöverbyggare	14
2.3.2 Boksamtal.....	15
2.3.3 Lyckade projekt.....	15
2.3.4 Att läsa och berätta för barnet	18
3 Problemformulering	20
4 EMPIRISK DEL	21
4.1 Urval	21
4.2 Metod.....	21
4.3 Genomförande.....	22
4.4 Presentation av förskolorna där intervjuerna gjordes	23
4.4.1 Invandrartäta förskolor	23
4.4.2 Invandrarglesa förskolor	24
5 RESULTAT	24
5.1 Intervjuer i invandrartäta områden	24
5.2 Intervjuer på förskolor i invandrarglesa områden.....	27
5.3 Analys.....	29

6 DISKUSSION	32
7 SAMMANFATTNING	37
KÄLLFÖRTECKNING.....	38
BILAGOR	41

1 Inledning och bakgrund

”Språk är liv. Språk är bron mellan människor” (Ladberg, 1996, s 5).

Språket för oss samman. Genom språket delar vi med oss av våra tankar och interagerar med människor i vår omgivning. Språket påverkar våra liv och språket låter påverkar oss till att göra olika saker. Det kan påverka oss i valet av saker som vi vill göra, men för att vi ska kunna göra dessa val måste vi ha samma språk så vi förstår varandra. Vi måste kunna tala samma språk för att kunna påverka varandra att göra val i livet. Idag består vårt svenska samhälle av individer från hela världen, med olika kulturell bakgrund och olika modersmål. För att vi ska kunna kommunicera med varandra krävs att vi kan tala med varandra, att vi har ett gemensamt språk. För att barnen ska förstå varandra i leken och även under andra aktiviteter krävs det ett gemensamt språk. Särkilt viktigt är det för små barn att ha talspråket att kommunicera med. Vi har tidigare kommit i kontakt med de mångkulturella förskolorna och vi har därigenom sett hur svårt det kan vara för barnen att göra sig förstådda när de inte talar samma språk med varandra.

I *läroplanen för förskolan (Lpfö) 98* tar språket stor plats. I *Lpfö 98* står att förskolan ska stimulera varje barns språkutveckling. Det står också att barn med annat modersmål än svenska ska få möjlighet att både utveckla och använda sitt modersmål och sitt nya språk. Förskolan ska se till att varje barn utvecklar ett rikt talspråk. Den ska också se till att föräldrarna är med och påverkar sitt barns utveckling både i hemmet och i förskolan. Det ska vara ett samarbete mellan hemmet och förskolan.

Denna uppsats kommer att handla om hur pedagoger arbetar med skönlitteraturen för att stimulera invandrabarns språkliga utveckling. Vårt fokus kommer att ligga på förskolor som har många invandrabarn i barngruppen och på barngrupper med färre antal invandrabarn.

Då vi anser att detta är ett intressant ämne valde vi att se på hur pedagogerna arbetar med skönlitteratur för att stimulera den språkliga utvecklingen hos invandrabarn. Det är också intressant att se hur förskolorna väljer att arbeta för att stimulera och utveckla invandrabarns ordförråd med hjälp av skönlitteraturen. Utifrån detta så kom vi fram till att vi vill undersöka hur förskolorna arbetar med skönlitteraturen för att det ska ske en språkutveckling hos invandrabarn. Vi fick på samma gång funderingar på om det skiljer sig från förskolor som

ligger i invandrantäta bostadsområden och de som finns i invandrarglesa bostadsområden. Vi ska göra en komparativ studie och jämföra hur och om det skiljer sig åt på förskolorna. Vi har valt en kvalitativ studie med intervjuer för att kunna analysera och diskutera resultatet i förhållande till den redan befintliga litteraturen inom ämnet.

1.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att undersöka om och i så fall hur pedagogerna på några utvalda förskolor arbetar med skönlitteratur för att stimulera invandrabarnens språkliga utveckling. Vi vill också undersöka om och i så fall hur detta arbete skiljer sig åt mellan invandrantäta och invandrarglesa förskolor?

1.2 Definition

Med invandrabarn menar vi barn som har annat modersmål än svenska.

Invandrantäta innebär att det finns mer än 50 % invandrabarn i barngruppen

Invandrarglesa innebär att det finns färre än 50 % invandrabarn i barngruppen

Lpfö-98 står för läroplanen för förskolan.

När vi talar om språket menar vi det talade språket.

Skönlitteratur innefattar pekböcker, bilderböcker samt sagoböcker.

Med modersmål menar vi språket som talas i hemmiljön.

Med tvåspråkighet menar vi barn som har mer än ett språk.

2 Litteraturgenomgång

2.1 Språkutveckling

Det finns många teorier om hur barn kan utveckla sitt språk. Vi tar upp två teorier om hur barnet kan utveckla sitt språk, den ena är att barnet har det förprogrammerat. De har det inbyggt i hjärnan och bara genom att höra det så lär det sig språket. Den andra teorin går ut på att barnet föds ”tabula rasa” (tom skrivtavla) och sedan fylls med kunskap. Språkutvecklingen sker när barnet får belöning av en vuxen för att det säger några ord. Säger de något fel så förstärks detta negativt, ofta sker detta helt omedvetet av föräldrarna. Är man sedan förälder till barn som har annat modersmål än svenska så gäller det att veta hur barnen ska bli tvåspråkiga. Föräldrarna behöver ha en grundläggande förståelse för hur barn lär sig språket och att de kan förstå sin roll i lärandet. Även om det mindre barnet lär sig två språk så liknar språkinläringen den som det enspråkiga barnet har. Barnet måste komma i kontakt med språket för att en språkutveckling ska ske, den vuxnes och omgivningens roll är att få barnet att aktivera vad som redan finns i barnet (Arnberg, 2004).

Barnet måste känna sig tryggt i sin miljö för att kunna lära sig och utveckla sitt talspråk. Med trygghet menas att barnet kan uttrycka sina tankar, känslor och göra sig förstådda. En vuxen som kan barnets modersmål kan hjälpa barnet att känna denna trygghet, genom att förklara det som barnet inte förstår på barnets modersmål. Modersmålet blir då en brygga mellan barnets ursprung och det nya och hjälper barnet att förstå vad pedagogerna säger. På förskolan så får de den trygghet som behövs för att de ska lära sig språket (Ladberg, 1996).

Moderns roll är viktig för barnets språkutveckling eftersom modern och barnet kommunicerar på annat sätt med varandra än vad andra gör med barnet. De använder sig inte av tal, utan de använder sig av kropps- och ögonkontakt. Denna kommunikation sker när barnet är ett spädbarn, och det visar att barnet redan då är inställt på att kommunicera med sin omgivning. Permer (1987) refererar till en undersökning om hur närkontakten påverkar barnets språkutveckling i åldrarna två till fem år. Forskningen visade att barn som haft kroppskontakt med sin moder var längre framme i sin språkutveckling än vad barn som inte hade haft denna kroppskontakt var (Permer, 1987).

För att utveckla sitt modersmål menar Svensson (1998) att barnet är tvunget att få så många tillfällen att träna detta, men även att möta andra barn och vuxna i samma situation som de själva befinner sig i eftersom det har en stor betydelse vid språkinläring (Svensson, 1998). Ladberg (1996) menar att invandrabarnet lär sig det språk som behövs för att kunna kommunicera med sina närstående. Med närstående menar Ladberg (1996) de som står barnet nära och som betyder något för dem, det kan vara föräldrar eller kompisar (Ladberg, 1996).

2.1.1 Språkinläring

Barnet förstår ofta det svenska språket innan de kan tala det. ”Alla barn lagrar ord innan de börjar använda dem och de förstår hela tiden mycket mer än de själva kan säga” (Ladberg, 1996, s 47). Detta kan man som pedagog se när man leker med barnet och ger det ett uppdrag att lösa, det kan vara att de ska hämta en sak eller göra något liknade (Ladberg, 1996). Arnberg (2004) refererar till Chomsky som menar att barnet inte tänker på att de lär sig det talade språket utan de bara gör det. Barnet lär sig språken som talas runt omkring dem (Arnberg, 2004). Rousseau har i sin forskning visat på att barnet först bör lära sig det nya språket och att de ska tala sitt naturliga språk (modersmål) och inte bli tillrättavisade av en vuxen. Barnet ska i sitt tal inte härma efter vad de vuxna säger då de ofta förvränger orden. Härmar barnet efter detta så förvränger dem också orden och får inte rätt på uttalet (Stensmo, 1994). Ser vi till invandrabarn som kommer till förskolan kan detta vara deras första möte med det svenska språket. Det är därför viktigt att pedagogerna tänker på detta. Bästa sättet att lära barnet det nya språket är att ta för vana att nämna alla saker man gör med ord för då får barnet in dessa på ett annat sätt än att bara höra orden (Ekström, 2004).

2.1.2 Vad påverkar språkinläringen av ett andra språk?

Det är många olika faktorer som kan påverka hur barnet lär sig ett språk. De vuxna kan inte bortse ifrån att känslor är av stor betydelse och de är ofta helt avgörande för att barnet ska kunna lära sig ett nytt språk. Känslorna spelar in, för möts barnet av negativa känslor så blir barnet negativt till att lära sig det nya språket. Det barnet är i behov av är kärlek och vänskap för att kunna lära sig språket. Barnet behöver glädje, skratt och något spännande att syssla med på fritiden och språket kan på detta sätt stimuleras (Ladberg, 1999). De vuxna måste göra språkinläringen och kommunikationen roligt då det är nödvändigt för att barnet ska kunna

utveckla språket och vilja lära sig språket. Vuxna i barnets omgivning ska alltid motivera barnet att lära sig något nytt i språket. De kan motivera genom att hitta fritidsintressen som barnet kan utöva och därigenom lära sig de orden som förekommer inom den sporten. Till exempel om de utövar fotboll kan de lära sig orden mål, målvakt och fotboll (Baker, 1996).

Ladberg (1999) nämner några saker som kan ha betydelse för barnets språkinläring. Hon menar att barnet måste ha trygghet för att kunna lära sig språket. Detta är en väsentlig förutsättning för att lära sig ett nytt språk. Är barnet oroligt så kan det inte ta in de nya orden. Sedan är det olika för olika individer vad trygghet innebär. Tryggheten kan bestå i att barnet får vara nära människor som betyder något för barnet och att de inte blir tvingade att göra saker som de inte vill. Ladberg menar vidare att sorg och oro försvårar för barnet att lära sig språket. Barn som har levt under oroliga förhållanden kan ha svårt att ta till sig språket. Genom sorgen och oron kan stress uppkomma och är man stressad motverkar detta språkinläringen. Barn liksom vuxna lär bäst i en miljö utan stress. De behöver en frihet där ingen ställer krav på dem att de ska lära sig det nya språket på kort tid. Barnet med annat modersmål än svenska måste få använda sitt modersmål för att kunna utveckla det nya språket. Det är viktigt att småbarn både får tala sitt nya språk samtidigt som de utvecklar sitt modersmål. Detta är viktigt för att barnet ska kunna tala med sina föräldrar och andra släktingar. Det är också en trygghet att ha kvar sitt modersmål. När barnet lär sig ett nytt språk är det viktigt att vi som vuxna tänker på att tid är en relativ sak, det är inte säkert att barnet lär sig det nya språket lika fort som deras kompisar. Man ska alltid se tid som relativt för ingen kan säga hur lång tid det tar för att lära sig ett nytt språk. Det är inte tiden som är avgörande för hur snabbt barnet lär sig det nya språket, utan miljön runt omkring (Ladberg 1996).

2.2 Vad är tvåspråkighet?

Det finns flera olika definitioner av vad det innebär att vara tvåspråkig. Forskare använder olika definitioner av begreppet. Lingvister (språkforskare) och psykologer definition av begreppet handlar om hur bra individerna kan behärskar sina båda språk, deras språkliga kompetens. De menar att om barnet kan använda båda sina språk och göra sig förstådda så är de tvåspråkiga. Sociologerna är ofta mer intresserade av vad man gör med språket, hur man använder det. Deras definition utgår från språkens funktion hos en tvåspråkig individ eller ett

tvåspråkigt samhälle, ett samhälle där de pratar två språk. Sociologer och socialpsykologer är också intresserade av hur talaren själv och dennes omgivning förhåller sig till språken. De menar att tvåspråkighet beror på attityden till det andra språket. Det finns inte en definition av begreppet som alla forskarna kan acceptera (Skutnabb-Kangas, 1981).

Ladberg (1996) menar att man inte är tvåspråkig bara för att man kan båda språken och kan uttrycka sig. Hon menar att man också ska kunna det landets kulturella språkbehärskning som man lever i nu. Med kulturell språkbehärskning menas att man ska använda orden på rätt sätt, att människor vet hur och när man ska använda orden. Det innefattar också att man vet hur man ska använda sitt kroppsspråk (gestikulera) och hur högt man ska tala. Ladberg menar att de som talar ska ha flyt i sitt tal. Med detta menar Ladberg att barnet inte ska behöva tänka efter vad de ska säga utan det ska bara komma när de talar med varandra (Ladberg, 1996).

Man talar ibland om simultan tvåspråkighet och det med menas att man som barn lär sig två språk samtidigt (Svensson 1998). Men att man inte är lika skicklig i båda språken, utan att det är ett av språken som dominerar en del områden medan det andra språket dominerar andra områden. Med detta menar man att barnet kanske kan prata väldigt bra svenska på förskolan men när de kommer hem pratar det sitt modersmål. Barnet är alltså säkrare på orden som används på förskolan på svenska men kan inte uttrycka sig lika bra på svenska hemma. Detta innebär att barnet är tvunget att lära sig skilja de olika språken åt, och vara medveten om vilket av språken de olika orden tillhör. De måste lära sig att skilja på språken är för att de ska kunna göra sig bra förstådda i båda språken. Arnberg (2004) menar att forskare har visat att uppdelningen av språken hos det tvåspråkiga barnet sker gradvis. Barnet blir mer och mer medvetet om att det är två språk som talas i deras omgivning. Man talar också ibland om successiv tvåspråkighet vilket innebär att barnet lär sig ett eller flera språk efter att ha lärt sig sitt modersmål först. Barnet kommer i större grad i kontakt med minoritetsspråket och lär sig detta. Medan de lär sig det andra språket på ett senare stadium till exempel när de börjar på förskolan (Arnberg, 2004).

En skillnad från vuxna som lär sig ett andra språk är att barnet så småningom uppnår språkliga nivåer som liknar de inföddas. Det som behövs för detta är att invandrabarnet har tillräckligt med kontakt med andra språket och har motivationen för att lära sig det. Arnberg (2004) menar vidare att det finns två teorier om varför invandrabarn kan uppnå de inföddas nivå. Den ena teorin innebär att det är på grund av en fysiologisk förändring i hjärnan som

äger rum mellan barndom och vuxen ålder. Den andra teorin är att skillnaden beror på sociala och psykologiska faktorer (Arnberg, 2004).

2.2.1 Tvåspråkighet som medel för kommunikation

Tvåspråkighet har ofta varit förknippat med negativa företeelser i Sverige. Ofta har det varit de svaga och förtryckta som fått lära sig ett nytt språk. När människor möter andra med ett annat språk måste en av grupperna välja att byta språk, annars kan de inte kommunicera med varandra (Skutnabb-Kangas 1981). Varje människa bör ha rätt att välja sitt språk, om alla får välja sitt språk så skulle diskriminering genom språk förebyggas. Då skulle folk tycka att det vara accepterat om man talde olika. Grupper med annat modersmål än svenska ska få lov att ha kvar sitt modersmål. Får de detta så kan de motverka att andra människor tycker illa om andras språk (Baker, 1999).

Tvåspråkighet har förknippats och förknippas fortfarande med något dåligt, något man vill bli av med, de som talar tvåspråk vill gärna bara tala ett språk. De som är tvåspråkiga vill gärna klättra på stegen för att bli enspråkiga. Skutnabb-Kangas (1981) menar med uttrycket ”klättra på stegen” för att bli enspråkiga att det ger en högre status att tala majoritetsspråket flytande. De vill inte bli nedvärderade för att de talar med brytning utan de vill kunna svenskan flytande utan att staka sig (Skutnabb-Kangas, 1981). Situationen föräldrarna befinner sig i har betydelse för om barnet ska lära sig sitt modersmål. Föräldrarnas inställning till språket påverkar barnens förmåga och vilja att lära sig språk. Ska barnet bli tvåspråkigt är det viktigt att barnet får så många tillfällen som möjligt att tala sitt modersmål. Det är mycket betydelsefullt att föräldrarna ägnar en stor del tillsammans med barnet och verkligen lyssnar samt uppmuntrar det att tala sitt modersmål (Arnberg, 2004).

2.2.2 Föräldrarnas påverkan

Arnberg menar att föräldrarna måste kunna motivera och engagera barnet för att de ska bli tvåspråkiga. Deras största uppgift är att tala sitt modersmål med sina barn så att barnet även kan hålla liv i det första språk de lärt sig, dvs. sitt modersmål (Arnberg, 2004). Föräldrarna är viktiga förebilder för sina barn då de använder sitt modersmål när de talar med varandra (Ladberg, 1996).

Föräldrarna påverkar alltså i hög grad barnets inställning till tvåspråkighet. Är föräldrarna positiva till tvåspråkighet så kan barnet lättare komma in i en tvåspråkighet och leva i båda kulturerna (Arnberg, 2004). Ladberg (1996) anser att om föräldrarna är positivt inställda till det nya landet samt språket så kan de lättare hjälpa barnet med skolarbetet och lära barnet mer om hur samhället fungerar (Ladberg, 1996). Är det däremot så att föräldrarna är negativa till att barnet ska bli tvåspråkiga så tar barnet till sig det negativa och har svårare att anpassa sig till den nya kulturen och språket (Arnberg, 2004).

Föräldrar som oroar sig för och tror att tvåspråkighet skapar problem för barnet, för även över detta på barnet (Baker, 1996). Föräldrarna kan vara oroliga för att barnet inte ska klara av att tala två språk, utan att de blandar ihop språken. De kan inte tala ett språk rent utan att de ska blanda orden från båda språken (Ladberg, 1996). Barnet kan då få svårt att utveckla sin självbild och börjar fundera på annat negativt som de vuxna säger. Baker (1996) menar att de vuxna kan oro sig över att barnet inte talar korrekt på de båda språken (Baker, 1996).

2.2.3 Nackdelar och fördelar med tvåspråkighet

Det är ett viktigt beslut att ta om barnet ska bli tvåspråkigt eller inte. Beslutet kommer att påverka barnet hela livet. Att vara tvåspråkig kan påverka barnets identitet, sociala förhållande och mycket mer. Baker (1996) menar att det finns många fördelar men inte lika många nackdelar med tvåspråkighet (Baker, 1996). Många föräldrar undrar om barnets tvåspråkighet kan få negativa konsekvenser och vad det kan föra med sig för bieffekter. Föräldrarna kan ha uppfattningen om att barnet blir tvåspråkiga så kan detta påverka deras allmänna språkutveckling negativt. De kan vara oroliga för att barnet ska bli förvirrade om de lär sig två språk samtidigt (Arnberg, 2004). Fördelar med om barnet blir tvåspråkigt kan vara att de kan kommunicera mycket mer än om det hade förblivit enspråkigt. En fördel man har av att vara tvåspråkig är att man äger tillhörigheten till två kulturer. Personer som har två språk kan både ha sin gamla kultur och få en ny genom det nya språket. Är barnet tvåspråkigt kan de lättare bygga broar mellan hem och skola. De får större förståelse hur saker hänger ihop (Baker, 1996). Kan de tala två språk kan de bli förstådda både av sina föräldrar och av pedagoger på förskolan (Ladberg, 1996). Föräldrar vill gärna att barnet ska kunna båda språken, både modersmål och det nya språket. Detta kan bero på att de inte vill känna att de

blir utanför någonstans. Håller de liv i sitt modersmål kan de tala med släkt och vänner. Lär de sig svenska kan de göra sig förstådda i det nya landet (Arnberg, 2004).

2.3 Litteraturens betydelse för språkutvecklingen

Som Arnberg (2004) och Ladberg (1996) nämner finns det få nackdelar och många fördelar med tvåspråkighet. Hur kan man stimulera barnen att bli tvåspråkiga på så bra sätt som möjligt? Pedagogerna kan använda skönlitteraturen till exempel för att stimulera invandrabarnens språkutveckling.

Bergstrand och Gustavsson (2001) refererar till Nilsson (1986) som menar att när vi läser högt för barnet ger vi det möjlighet att utveckla sitt språk, få kunskaper och underhållning. Språket är bland annat vårt viktigaste redskap för att skaffa oss kunskaper. Nilsson menar att läsning av skönlitteratur är viktigt för barnets språkutveckling (Bergstrand och Gustavsson, 2001). Lindén (2004) refererar till Svensson (1995) som menar att böcker är det bästa hjälpmedlet vi har för att ge barnet ett rikt språk. Att läsa många olika böcker i förskolan är väsentligt för att ge barnet ett så brett språk från litteraturen som möjligt. Detta ger också barn som inte kommer i kontakt med böcker i hemmet en chans att få kontakt med böckerna (Lindén, 2004).

En av de viktigaste aspekterna av att läsa högt för barnet är gemenskapen det får. De som läser tillsammans känner av gemenskapen i gruppen. Detta kan man se om man läser för mindre barn för dessa sitter tätt ihop och lyssnar spant. När pedagogen sedan läst klart kan man höra barnen använda fraser och ord ifrån boken i sina lekar. Barnen får språkliga referenser som ger en gemensam association för alla som varit med när boken lästes (Chambers, 1995). Med en saga som utgångspunkt får barnet i det efterföljande samtalet idéer från sagan, barnet tränar sitt begrepps- och språkutveckling. När pedagogen läser sagan är det viktigt att förklara vad orden betyder ifall barnen inte förstår dem (Lindö, 1986). Om det är så att de finns ett antal barn på förskolan som har samma modersmål så kan man placera dem ihop och bilda en läsgrupp. I denna läsgrupp kan en vuxen med barnens modersmål läsa för dem på deras modersmål. I denna grupp kan de få komma i kontakt med litteratur från deras hemländer och även svensk litteratur fast på sina modersmål. Barnboken tar stor plats i svenska barns liv, varför skulle barn med annat modersmål ha liknande behov (Ekström, 2004)?

Lindén (2004) refererar till Söderbergh (1984) som anser att det ordinära bokläsandet är en tillfredställande språkstimulering. Har man yngre barn är det viktigt att man är samlad runt boken, så att barnen både kan se orden och bilden. Kan de göra detta så kan de lättare lära sig orden (Lindén, 2004). Förskolan bör utarbeta ett sätt att arbetat med språkutvecklingen så att barnen får en god självkänsla. Får barnet dålig självkänsla redan i förskoleåldern kan det vara något som präglar dem för lång tid framöver (Lindö, 1986).

2.3.1 Litteratur som kulturöverbyggare

Kultur -vad är det? Med det vi nu kallar kultur menas oftast konst, musik, litteratur, teater samt eventuellt religion och vetenskap. Ordet kultur kommer från latinets ord *cultura* som betyder odling. Ser man till sagor så är det en del av vårt kulturarv. De är en förmedlare av samlevnadsregler, moralbegrepp, samhällsuppbyggnad, förståelse och bearbetande av känslor, upplevelser samt intryck. De som har hört gamla sagor och fabler kan utveckla en viss förståelse för en del uttryck som de kan komma i kontakt med. Exempelvis om någon säger ”detta är som kejsarens nya kläder” så förstår vi innebörden i detta (Granberg, 1996).

Vid läsning och visning av bilder i en bok så associerar invandrarbarn och även andra barn det sedda och hörda till sin egen erfarenhet. Rhedin menar att ur ett kulturellt perspektiv så är bokläsning en bra språklig träning, för genom att namnge saker och sätta namn på tillvaron som invandrarbarn befinner sig i blir de trygga och kan kommunicera med omvärlden (Rhedin, 2004). I skönlitteraturen kan invandrarbarnen hitta ord för saker som de kan imitera och använda sig av när de lär sig ett nytt språk (Arnberg 2004). Genom att läsa skönlitteratur för invandrarbarn anser Rhedin att man öppnar dörrar till det nya språket och därmed till den större omvärlden (Rhedin, 2004). När man lärt sig använda orden i det nya språket så får man också det nya språkets kultur med sig. Men det kan vara ett stort steg mellan att förstå vad ett ord innebär och vad det betyder menar Ladberg vidare. För ord kan ha olika betydelse och invandrarbarn kan ha den erfarenheten att det finns ett ord för varje sak (Ladberg, 1994).

2.3.2 Boksamtal

All litteratur är uppbyggd av språk och allt som kan belysa detta är av betydelse (Chambers, 1993). Barnet behöver inte förstå allt man läser för dem, men allt är värt att berättas.

Chambers har förslag på frågor man kan använda sig av i boksamtal med barn.

- Var det något speciellt du tyckt om i boken?
- Var det något speciellt du inte gillade i boken?
- Var det något du inte förstod eller tyckte var svårt? (Chambers, 1993).

Efter högläsningen av boken så kan man samtala om bilderna samt berättelsen och pedagogen kan fortsätta att berätta om bilderna och associationer de har till dessa. Barnet måste känna sig trygga för att kunna tala om boken (Ekström, 2004) När barnet har läst boken tillsammans med en vuxen så kan de återberätta den i gruppen tillsammans. Efter att de har hjälps åt att återberätta sagan så kan pedagogen diskutera olika saker med barnen till exempel vad boken handlade om och vad budskapet var med den. Pedagogen kan välja att lyfta fram olika saker beroende på vad barngruppen vill diskutera. I boksamtalet kan man som pedagog också bearbeta svåra saker med barnen. Först kan de läsa en bok om till exempel döden och sedan kan de diskutera detta (Lindö, 1986).

2.3.3 Lyckade projekt

I Halland startade 2001 en grupp förskolor ett projekt som kallades *Alfons öppnar dörrar*. Bostadsområdet var invandratätt och många av barnen hade ett annat modersmål än svenska. Med detta projekt ville pedagogerna stödja barnens språkförmåga genom barnlitteraturen. Projektet innebar att förskolorna gick på sagostunder på biblioteket och att de hade sagostunder på sina avdelningar. Under sagostunderna stimulerades språket genom att barnen fick höra sagor och de fick bekanta sig med en mängd olika skönlitterära böcker. Sagostunderna var inspirerade av Maria Lundin Rossöviks tankar och idéer. Hon menar att om pedagogen berättar sagor för tvåspråkiga barn så är det viktigt att engagera alla sinnen. Deras sagostunder var väl planerade och genomtänkta ur språkinläringssynpunkt. Personalen hade svårt att avgöra om projektet stimulerade barnens språkutveckling. De såg en utveckling hos barnen efter att projektet slutförts men om det berodde på projektet i sig eller att de hade utvecklat det ändå är svårt att säga (*Alfons öppnar dörren*, 2004).

I Helsingborg startades ett bokprojekt för förskolorna i slutet av 1990- talet. Detta projekt fick namnet *Boksnurran* och det gick ut på att öka pedagogernas kunskap om hur de kunde använda skönlitteraturen i förskolan. Projektet skulle stå på tre ben.

1. Pedagogerna skulle få upp ögonen på hur man kan använda barnlitteraturen i förskolan.
2. Förskolorna skulle ha tillgång till flera olika böcker.
3. Förskolorna skulle involvera föräldrarna i bokläsandet, så att även föräldrarna skulle kunna läsa för barnet hemma.

Förskolorna i Helsingborg fick en eller flera pedagoger utbildade genom projektet. Efter att de gått den utbildningen så skulle de utbilda resten av förskolans personal. Utbildningen gick ut på att ha träffar och diskutera böcker samt metoder för hur man kunde få en läsutveckling på förskolan. De diskuterade också varför pedagoger ska läsa för barnen och hur de väljer vilka böcker som skall läsas.

Resultatet av boksnurran i Helsingborg har blivit en ökad läslust på förskolorna. För att det ska bli så bra effekt som möjligt av ett sådant projekt måste alla på förskolan engagera sig, det går inte bara att en engagerar sig (Wennergren, 2006).

På Pinjens förskola har de gått ett steg längre i projektet boksnurran. Där arbetar de med ”en bok om dagen, en bok om kvällen”, detta går ut på att läsa en bok om dagen på förskolan och sedan läsa en bok hemma på kvällen tillsammans med en vuxen. På förskolan har de en tavellist uppställd med böcker i kapprummet. På denna kan barnet och föräldern lätt få en överblick av vilka böcker som finns och vilka böcker de kan låna hem. Böckerna som står på denna tavellist är både på svenska och även på barnens modersmål. Barnen på förskolan har många olika nationaliteter. Förskolan uppmanar därför barn och föräldrar att låna böcker på sitt modersmål får att även om föräldrarna inte kan bra svenska kan barnet få höra en bok på kvällen. På detta sätt får barnet tillgång till sagorna på båda språken, de kan låna boken både på svenska och på sitt modersmål (Wennergren, 2006). I programmet *Barn och böcker från Utbildnings radion* (2006) berättar en mamma som har sina barn på Pinjens förskola att hennes barn brukar låna hem böckerna både på svenska och arabiska. Deras favorit bok är *Adjö herr Muffins* av Ulf Nilsson. När hon läser boken så läser hon först den på arabiska och sedan på svenska. Under tiden hon läser i boken så frågar barnen varför där är ett kors på en av bilderna, vilken föreställer herr Muffins gravplats. Mamman förklarar att de kristna har

kors på sina gravar och på detta sätt får barnen in två kulturer och två religioner. Hon tycker det är bra att de kan låna böcker både på svenska och på modersmålet. Barnen får lättare att förstå boken om de först hör den på arabiska och sedan på svenska. Det kan hända att mamman läser orden på svenska från början för att orden inte finns på arabiska eller för att barnen inte förstår ordet på arabiska (Utbildningsradion, programmet barn och böcker 12/11 2006). Effekten av att barnen får en bok och dagen och en bok om kvällen är att de kan uttrycka sig bättre. Barnet får ord genom att höra böckerna läsas för sig som de inte hade fått i andra sammanhang. Effekten av att de kan låna hem böckerna så lätt innebär att fler föräldrar gör detta och vilket genererar mer läsning för barnet. Det underlättar för föräldrarna att de kan läsa på sitt modersmål om de inte är så säkra på att läsa på svenska (Wennergren, 2006).

Efter att de hade läst böcker på Pinjens förskola så hade de boksamtal med barnen. I boksamtalen fick barnen prata om vad de tyckte om böckerna, om det var något läskigt eller något annat som de ville tala om. Barnen har bestämda platser när pedagogerna läser och under boksamtal. Detta beror på att barnen ska få ut så mycket som möjligt av boken och av boksamtalen för annars kan det uppstå konflikter vilket kan hända om barnen får välja platser själva. Efter att de hade läst böckerna så fick barnen tillfälle att samtala om boken. Under boksamtalen kunde barnet få hjälp genom att de höll i något som gjorde dem modigare. Detta kunde vara en modighetsflaska eller en sagosten. När barnet då höll i dessa saker så fick de mer mod och vågade tala om böckerna. Effekten som kom av boksamtalen har blivit att barnen kan uttrycka sig bättre. De pratar mer med varandra och har lättare för att kommunicera (Wennergren, 2006).

När man läser sagor för barn med svenska som andraspråk ska man tänka på att ta med sig rekvisita till boken. Om det är så att pedagogen läser sagan om de tre små grisarna så kan denna ha med leksaksgrisar, en varg och tre hus som symboliserar sagan. Med dessa saker kan sedan pedagogen berätta sagan så att barnen förstår. Hon kan visa grisarna när hon berättar om dem, barnen får in ordet samtidigt som de ser vad det är. Viktigt att tänka på om man har med rekvisita är att barnet får delta och berätta under sagans gång. Då kan materialet hjälpa barnet att berätta sagan själv. Berättande utan bok och med rekvisita är lättast för mindre barn med svenska som andraspråk (Ekström, 2004). Stensmo (1994) refererar till Deweys som menar i sin forskningsteori att barnet ska lära sig språket i ett naturligt sammanhang där språket brukas. Barnet ska leka sig till kunskapen de ska få använda alla sina sinnen "Learning by doing" menar Dewey. Det andra språket ska läras vid aktiviteter där

modersmålet och det andra språket används. Läser pedagogen en saga får barnet in orden i ett naturligt sammanhang, har hon då också med rekvisita leker de fram orden på ett annat sätt (Stensmo, 1994).

2.3.4 Att läsa och berätta för barnet

Barn till föräldrar som har annat modersmål än svenska bör få höra sagor och berättelser på föräldrarnas modersmål för att lättare kunna lära sig svenska. Föräldrarna bör alltså läsa böcker för barnet på sitt modersmål (Arnberg, 2004). Pedagogerna kan också leta upp folksagor från barnets hemländer, vilket visar att pedagogerna uppskattar barnets kultur hemifrån. Det är roligt för barnet att upptäcka att pedagogen berättar samma saga som barnets förälder fast föräldern berättar den på exempel arabiska (Ekström, 2004). När föräldrarna läser böcker för sina barn bör de använda böcker som är på barnets nivå eller som ligger en nivå högre än där barnet befinner sig (Arnberg, 2004).

Läsning är en aktivitet som ger både barn och föräldrar en nära känslomässig kontakt och detta påverkar även den indirekta inläringen av modersmålet. Genom att föräldrarna läser och berättar för sina barn så introduceras nya begrepp för barnet samt deras ordförråd och fantasi ökar. I tidig ålder lär sig barnet att historier är intressanta och att läsa böcker är roligt och lärorikt samt att detta arbetssätt har man i skolan för att skaffa sig kunskap om vår omvärld. Arnberg menar vidare att med hjälp av läsning och berättande kan man få barnen känna igen sig i berättelsen och förstå sina känslor. De flesta barnen vill höra om sina rötter bakåt och även om myter från det egna landet. Barnet kan involvera sina föräldrar i berättande av en saga genom att de berättar en saga tillsammans, föräldrar och barn (Arnberg, 2004).

När pedagogerna läser högt för barnet behöver inte lyssnarna förstå varje ord. Är det bara en melodi i rösten så upplever barnet boken ändå, de förstår vad den handlar om. Under högläsningen så stimuleras språket. Att läsa högt en kvart om dagen ger god effekt på barnets talspråk. Kan pedagogerna få med föräldrarna i att läsa högt för barnet varje dag så ökar effekten på barnets språkliga utveckling (Ekström, 1997).

Sagoläsning stimulerar både den språkliga utvecklingen och den språkliga medvetenheten.

Sagoläsning är ett sätt att ge alla elever möjlighet till att utveckla sitt språk.

Språk utvecklas genom att användas i samspel med människor (Lindhagen, 1997, s 49).

Genom att höra och läsa sagor ökar intresset för god litteratur, vilket ger en tidig språklig upplevelse. Sagoläsning stimulerar många skapande processer (Lindhagen, 1997).

3 Problemformulering

I *Lpfö 98* poängteras att förskolan ska stimulera varje barns språkutveckling. Det står också att barn med annat modersmål än svenska ska få möjlighet att både utveckla och använda sitt modersmål och sitt nya språk. Förskolan ska se till att varje barn utvecklar ett rikt talspråk. Den ska också se till att föräldrarna är med och påverkar sitt barns utveckling både i hemmet och i förskolan. Det ska vara ett samarbete mellan hemmet och förskolan. Detta är vårt uppdrag. Tidigare forskning visar att ett bra sätt att stimulera invandrabarnens talspråk är att använda skönlitteratur. Men hur är det egentligen arbetar förskolorna med skönlitteraturen eller inte? Är det så att förskolorna uppmuntrar barnet att bli tvåspråkiga med att hjälpa av skönlitteraturen?

Utifrån detta har vi kommit fram till följande frågor

- ◆ Om och i så fall hur arbetar förskolor med skönlitteraturen för att stimulera invandrabarns språkliga utveckling?

- ◆ Om och i så fall hur skiljer sig arbetet med skönlitteratur beroende på om förskolorna har många kontra färre invandrabarn?

4 Empirisk del

4.1 Urval

Vi begränsade oss till förskolor med barn i åldrarna 1-5 år för att få så riktiga svar som möjligt till vår undersökning. Vi valde att intervjua fem pedagoger varav tre redan var kända för oss. Anledningen till att vi valde dessa var för att vi visste att en av förskolorna arbetade aktivt med skönlitteratur för att stimulera invandrabarns språkutveckling. Tre av dem vi valde att intervjua var för oss redan kända personer, medan två av de intervjuade var helt nya för oss. Vi blev sedan tipsade av en av de deltagande förskolorna att ta kontakt med fler förskolor som hade många invandrabarn i sina barngrupper.

De förskolor som ingår i vår studie har vi valt med tanke på var de är placerade, men även med tanke på att en arbetar med skönlitteratur. Vi valde förskolor som är belägna i invandrantäta områden, där vi visste att det var många invandrabarn i barngrupperna. Vi valde också förskolor som låg i en liten kommun där vi visste att det inte finns så många invandrabarn i barngruppen.

En av de frågor vi ställde var om det fanns någon skillnad i hur pedagogerna arbetar med skönlitteratur beroende på om förskolan är belägen i ett invandrantät område eller inte. Därför gjordes en komparativ studie mellan invandrglesa och invandrantäta förskolor. I vår undersökning ingår fem förskolor där tre är invandrantäta och två invandrglesa. Placeringen av förskolorna har betydelse för antalet barn med invandrar bakgrund.

4.2 Metod

Eftersom undersökningen inte är tänkt att ge en bred och allmän syn på om skönlitteraturen hjälper invandrabarnen med sin språkutveckling, utan mer på hur förskolorna arbetar med skönlitteraturen för att stimulera invandrabarns språkutveckling, anser vi att en kvalitativ metod passar bäst. En kvalitativ metod, där ett specifikt material kommer att granskas mer ingående för att få svar på våra frågor. Vi ska använda oss av intervjuer eftersom det är kontakten med förskolor som är viktigt för vår studie. I intervjuer är det lättare att få fram detaljerad och fyllig data. Använder man sig av "Survey undersökningar" vilket innebär

ansikte mot ansikte intervjuer så kan man avgöra om respondenten ger rimliga svar på frågorna som ställs (Denscombe, 2000). Genom att använda oss av intervjuer som metod kan vi få en bra kontakt med respondenten och samtidigt få fram bra information. Vi kan också ställa mer djupgående frågor än om vi använder oss av enkäter. Intervjuer valde vi också som metod eftersom att denna ger rimligast svar om man ser till den tid vi hade till vårt förfogande. Som forskare kan man aldrig ta reda på allt utan man bör bemöda sig om att ta reda på så mycket som möjligt under den tiden man har till sitt förfogande (Persson, 2000). Med detta menar Persson att man aldrig kan få reda på allt man vill, men att man ska ta reda på så mycket man kan om ett ämne man valt på den tiden som man har till förfogande. Detta gör vi genom att ha intervjuer då kan vi ta reda på just det vi vill undersöka på ett så effektivt sätt som möjligt under den tiden vi har på oss. Patel och Davidsson (2003) säger att som forskare får man genom intervjuer med säkerhet de svar man söker. Bjurwill (2001) menar också att intervjuer är den bästa metoden att söka svar på, om man som forskare vill söka svar på hur en enskild person tänker i en viss fråga.

Vi valde att föra anteckningar under intervjuerna istället för att använda oss av bandspelare. Detta gjorde vi eftersom vi anser att både vi som intervjuare och respondenterna kan bli låsta av att ha en bandspelare på, under intervjuerna. Därför valde vi att ha enbart fältanteckningar för att det skulle bli så avslappnat som möjligt under intervjuerna.

4.3 Genomförande

Vid planeringen av intervjuerna tog vi personlig kontakt med tre redan kända förskolor. Från en av dessa kom rekommendationer om att ta kontakt med en del andra förskolor, vilket gjordes. Dessa tog vi kontakt med via mail efter att vi försökt få tag på dem via telefon. Kontakts togs för att se om det fanns ett intresse från dessa förskolor att medverka i vår undersökning. Vi fick enbart positivt svar av två förskolor som ville delta. Så totalt gjordes fem intervjuer, i två kommuner. De två kommunerna är en större kommun och en lite mindre kommun. Förskolorna fick veta i god tid när intervjuerna skulle äga rum, de fick också utskickat frågorna innan eftersom de bad om detta. Detta om skulle fattas någon pedagog eller om det skulle finnas någon annan anledning som gjorde att intervjutiden skulle bli tvungen att kortas ner. Intervjuerna ägde rum på respondenternas arbetsplats för att de skulle känna sig trygga i miljön. Innan vi började intervjun fick respondenterna reda på att de skulle vara helt

anonyma i undersökningen, varken namn på skolan eller orten kommer att skrivas. Under intervjuerna hade vi strukturerat upp frågorna. Vi började intervjuerna med att ställa öppna frågor där respondenterna kunde presentera sig och sedan ställde vi mer och mer specifika frågor som var riktade mot vårt ämne. Patel och Davidsson (2003, s74) skriver om en teknik vid intervjuer som kallas trattekniken, vilket innebär att man börjar med breda frågor för att sedan gå mer och mer in på specifika frågor för ämnet. När man använder denna teknik blir respondenten inte så bunden av ramar utan kan tala mer fritt. Vi använde oss av denna teknik i våra intervjuer. Dokumentation av svaren skedde genom anteckningar, vi ställde också följdfrågor så vi förstod vad respondenterna ville ha sagt. Risken med att vi bara använde fältanteckningar blir att vi kan ha missat någon detalj. Vi kunde inte gå tillbaka och kolla vad som sagt under intervjun utan vi var tvungna att lita på vårt minne om vad respondenten sagts och vad vi skrivit ner. Därför kan något ha blivit feltolkat.

4.4 Presentation av förskolorna där intervjuerna gjordes

Vi valde att indela förskolorna i invandrartäta och invandrarglesa.

4.4.1 Invandrartäta förskolor

Förskola A:

Förskolan är belägen i utkanten av centrum i en större stad. Avdelningen har fyra pedagoger och 20 barn i åldern 1-4 år. Av dessa barn har tre som har svenska som modermål. Majoriteten av barnen har arabiska som modersmål, där finns även de som talar bosniska.

Förskola B:

Förskolan är belägen i utkanten av en större stad. Avdelningen har fyra pedagoger och 16 barn i åldern 3-4 år. Här är de flesta invandrabarn. De flesta av barnen har arabiska som modersmål.

Förskola C:

Förskolan är belägen i utkanten av en större stad. Avdelningen har tre pedagoger och 15 barn i åldern 4-5 år. Här går fem barn med svenska som modersmål. Övriga modersmål som talas är arabiska och bosniska.

4.4.2 Invandrarglesa förskolor

Förskola D:

Förskolan är belägen i centrum i en mindre kommun. Avdelningen består av tre pedagoger och 20 barn i åldern 1-5 år. Av dessa barn har ett invandrarbakgrund, språket som detta barn talar är romani.

Förskola E:

Förskolan är belägen i utkanten av en mindre kommun. Avdelningen består av tre pedagoger och 18 barn i åldern 1-5 år. Tre barn har invandrarbakgrund, språken som invandrabarnen talar är arabiska, serbokroatiska och vitryska.

5 Resultat

Här under följer först resultat av intervjuerna som gjordes i invandrartäta förskolor. Sedan följer ett resultat av intervjuer som gjordes i invandrarglesa förskolor.

5.1 Intervjuer i invandrartäta områden

Vi har fått svar på fråga 1-4 av alla förskolor. Medan förskola C valde att inte svara på de tre sista frågorna.

Arbetar förskolorna aktivt med skönlitteratur för att utveckla språket?

De invandrartäta förskolorna arbetar aktivt med skönlitteraturen som språkutvecklande.

Förskola A arbetar med skönlitteraturen för att stimulera invandrabarnens språkutveckling.

Förskola C arbetar med skönlitteratur men det är inte deras huvudredskap, utan de tror att barnen lär sig språket i alla vardagliga situationer.

Förskola B säger att eftersom de är belägna i ett invandrartät område är det viktigt att använda sig av skönlitteraturen som ett redskap för språkutveckling. Förskolorna arbetar med skönlitteraturen som stimulering för språk utvecklingen för att de inte säkert vet om barnen får det på annat sätt.

På vilket sätt arbetar de med skönlitteratur?

Sättet de arbetar med skönlitteraturen skiljer sig radikalt åt mellan förskolorna.

Förskola A arbetar med ”En bok om dagen och en bok om kvällen”. Detta går ut på att förskolan läser en bok på förskolan och sedan läser föräldrarna en bok på kvällen. Utlåningsböcker finns tillgängliga på förskolan så föräldrar lätt kan låna hem böcker. Böcker finns också att låna på barnens modersmål. När pedagogerna läser boken på förskola sker ett samtal runt bilderna och innehållet. Detta sker automatiskt, inget man tänker på att man gör.

Förskola B arbetar med skönlitteratur på en rad olika sätt. Dels är barnen väldigt intresserade av böcker själva, och genom att sitta och samtala om böckerna lär de sig mycket. Varje dag läses en bok på avdelningen och även här är samtalet viktigt. En sak att tänka på är att boken som pedagogen läser ska vara en bok som är språkligt anpassad efter barnens nivå, detta innebär inte att handlingen i boken ska vara på en lägre nivå, samt att orden ska vara anpassade så att barnen förstår deras betydelse.

Förskola C delar in barnen i olika grupper när pedagogerna läser för dem. Gruppindelningen beror på vilken nivå av språklig utveckling barnen befinner sig i och i grupperna väljer man böcker efter barnens behov. På avdelningen har de en arabisktalande pedagog som läser böcker på arabiska för barnen. Det finns även en modersmåls lärare på förskolan som läser för barnen på deras modersmål.

Hur reagerar barnen på arbetet med skönlitteratur?

Barnens reaktion på sagoläsningen är övergripande positiv på förskolorna.

Förskola A säger att de ser en positiv reaktion hos barnen. Barnen tycker de är roligt att höra sagor och de lyssnar spánt när pedagogerna läser för dem.

Förskola B säger att barnen är vana vid upplägget de har gällande böcker och sagoläsning. Det finns en del barn som är okoncentrerade och inte intresserade av bokläsningen, dessa barn får man som pedagog försöka fånga. Pedagoger tränar på att läsa för barnen så att de kan fånga barnen i högläsningen.

Förskola C menar att barn är olika individer så alla reagera olika eftersom vi delar upp dem så klarar de flesta barn av att lyssna på en saga. Barnen kan vara lite okoncentrerade ibland när man ska läsa för dem men fångar man dem bara i sagan så går det bra sen

Hur länge har ni arbetat på detta sätt?

Förskolorna har arbetat olika länge med projekten. De vi intervjuade kunde inte säga exakt hur länge de arbetat med projekten. Detta berodde på att de vi intervjuade var nyanställda och inte hade arbetat på förskolan så länge. Förskola A kunde svara på hur länge de arbetat med ”en bok om dagen, en bok om kvällen” det var i ca 1,5 år.

Ser ni något resultat av arbetet?

Förskolorna ser resultat av sitt arbete. Förskola A säger att intresset för att låna böcker har ökat markant. Föräldrar och barn lånar hem böcker och läser på kvällarna. Barnen har också börjat tala mer.

Förskola B ser resultat genom att språkutvecklingen har utvecklats på ett gynnsamt sätt. Men det vet inte om språkutvecklingen kom ifrån projektet eller inte kunde de inte svara på.

Hade förskolorna arbetat annorlunda om de hade haft färre invandrabarn?

Förskola A svarade detta vet vi inte eftersom området består av/har alltid bestått av många invandrabarn. Förskolan kunde inte säga om de skulle ha arbetat annorlunda i och med att det alltid varit mycket invandrabarn på denna förskola.

Förskola B svarade att det inte hade påverkat deras arbete på förskolan. Pedagogerna är så intresserade av att använda skönlitteraturen i arbetet med lärande ändå.

Får ni respons från föräldrarna positivt/negativt?

Förskola A ser respons på så sätt att utlåningsfrekvensen har ökat. Föräldrarna ser det som positivt att det är så lätt att låna hem böcker och läsa för sina barn.

Responser från föräldrarna uteblir då föräldrarna på förskola B inte är särskilt insatta i vad barnen gör på förskolan. Föräldrarna litar fullt ut på att förskolan klara av att ta hand om deras barn. Men visst kan pedagogerna sakna respons från föräldrarna.

5.2 Intervjuer på förskolor i invandrarglesa områden

Arbetar förskolorna aktivt med skönlitteratur för att utveckla språket?

Förskolorna arbetar inte aktivt med språket genom skönlitteraturen, men de läser böcker för barnen och lånar böcker på biblioteket.

Förskola D arbetar med detta genom att läsa skönlitteratur som de lånar en gång i månaden på biblioteket samt att de använder ämnespåsar innehållande olika böcker, om ett ämne som biblioteket har satt ihop efter önskemål ifrån förskolan. På förskolan använder man sig också av rim och ramsor i samlingarna.

Förskola E läser också böcker för barnen när de vill höra någon saga, de lånar böcker en gång i månaden på biblioteket.

På vilket sätt arbetar de med skönlitteratur?

Förskola E svarar på frågan:

Att de använder skönlitteratur samt rim och ramsor, och även Cadmus läskort i samlingen.

Förskolan läser också böckerna som de lånat, men detta sker inte på planerad tid utan mer när barnen vill höra en bok.

På den ställda frågan svarar pedagogen på förskola D:

Vi använder inte skönlitteratur som huvudredskap. Att barnen tycker om att sjunga till exempel gör de det i sina lekar. Vid matsituationen frågar barnen pedagogen om de inte kan göra en ramsa tillsammans innan maten serveras. Barnen läser gärna själv en bok och vill att vi läser mer för dem än den stunden efter maten. Barnen vill gärna höra sagor från ämnespåsar som de lånat på biblioteket. Här sker inte heller läsandet på planerade tider utan mer när barnen känner att de vill höra en saga.

Hur regerar barnen på arbetet med skönlitteratur?

På förskola E tycker barnen att det är kul att lära sig saker fort. Det som pedagogerna presenterar för dem lär de sig fort. Barnen tycker de är skönt att ibland få höra en bok som en pedagog läser för dem.

På förskola D reagera barnen positivt när de får att höra en saga som pedagogen läser. De tycker om att sitta ner och lyssna på sagan.

Hur länge har ni arbetat på detta sätt?

Förskola D har arbetat på detta vis i fyra – fem år.

Förskola E har arbetat med det i cirka två-tre år.

Ser ni något resultat av arbetet?

På frågan svarade Förskola D:

Att resultat ser de genom att barnen tar till sig sångerna, rim och ramsorna. Barnen leker saker ur böckerna och använder ord som står i böckerna som pedagogen läst.

Som svar på den ställda frågan svarade förskola E

Att de ser resultat genom att barnen sjunger de sånger de lärt sig på förskolan när de är hemma. Barnen berättar också saker ur böckerna för sina föräldrar.

Hade förskolorna arbetat annorlunda om de hade haft fler invandrabarn?

Förskola D och E hade inte arbetat annorlunda om de haft fler invandrabarn i sina barngrupper

Men förskola D säger

Att de kanske hade använt mer skönlitteratur i verksamheten. De hade kanske använt sig av skönlitteratur om de varit fler invandrar barn, men detta beror också på hur många fler invandrabarn det hade varit. Då hade de haft mer planerat att använda sig av böcker och läst mer under en speciell tid. Så barnen hade fått det mer strukturerat och inte bara fått det någon gång då och då.

5.3 Analys

I resultatet kan vi se att förskolorna arbetar olika mycket med skönlitteraturen. Beroende på om förskolorna har många invandrabarn i sina barngrupper eller inte. Vi kan även se att om det finns många invandrabarn i barngruppen så arbetar man mer aktivt med att stimulera språket med hjälp av skönlitteraturen och använder böcker för att stimulera barnets språkliga utveckling. Ett sätt för dem att arbeta med detta är att de även läser en bok för barnen som de sedan diskuterar kring. I diskussionen kan det komma fram vad barnet tyckte var bra, dåligt, skrämmande och så vidare. De kan även arbeta med skönlitteratur i bokprojekt som innebär att pedagogerna läser en bok på dagen och sedan att föräldrarna läser en bok hemma på kvällen. Boken föräldrarna läser på kvällen kan vara på barnets modersmål. Detta underlättar för de föräldrar som inte kan så mycket svenska. När pedagogerna läser en bok tar de tillvara på barnens tankar, funderingar och idéer som kommer fram under läsningens gång. Detta leder till ett oplanerat boksamtal. Ett annat sätt är att ha en pedagog på förskolan som kan barnets modersmål och kan läsa för barnet. Vi har även sett att förskolorna arbetar med skönlitteratur även om det inte sker i ett bokprojekt. De flesta förskolorna läser böcker i mindre grupper och på barnens olika nivåer. Detta innebär att språket i böckerna ligger på barnens nivå så att de får kunskap och kan förstå orden samt lär sig orden betydelse. Efter att de läst boken så sker samtal om denna. Även de invandrglesa förskolorna stimulerar språket men använder sig inte av skönlitteratur i lika stor utsträckning. De stimulerar barnen mer genom rim och ramsor där dessa får vara med.

De invandratäta förskolorna har grovplanerat skönlitteraturen i sin verksamhet. Detta innebär att de läser en bok varje dag, men därmed inte sagt att det sker samma tid varje dag. Men det kan även skilja sig åt hur mycket de använder skönlitteraturen i de invandratäta områdena. En del av de invandratäta förskolorna använder skönlitteraturen som redskap för att stimulera, men har ett annat sätt som huvudredskap för att stimulera invandrabarnets språk. Med huvudredskap menar vi att pedagogerna benämner alla saker de gör under dagen på förskolan. De förskolor som har färre invandrabarn arbetar inte lika aktivt med skönlitteratur. Här kan barnen stimuleras på ett annat sätt eftersom invandrabarnen är en minoritet. Pedagogerna ser inte samma behov av att tillgodose dessa barns behov av språkstimulering med hjälp av skönlitteraturen, barnen blir stimulerade på andra sätt där. Barnet kan stimuleras genom att de andra barnen talar med dem, de får in det svenska språket genom detta. Pedagogerna kan då inrikta sig mer åt rim, ramsor och sånger för att stimulera språket.

Vi ser det så att förskolorna med mycket invandrabarn i barngruppen arbetar mer aktivt med skönlitteraturen. Dessa ser ett större behov av att ha detta som huvudredskap, för att stimulera barnen. Dessa förskolor kan inte lita på att barnet får språklig stimulans från de andra barnen utan måste själva ombesörja detta. Då är skönlitteraturen ett bra sätt, för böcker intresserar barnen. Medan förskolorna med färre invandrabarn i barngruppen inte lägger lika stor vikt vid att ha skönlitteraturen som redskap.

Två av pedagogerna vi intervjuade som arbetar på förskolor med många invandrabarn arbetade medvetet med skönlitteratur. Medan de andra tre förskolorna arbetar med skönlitteratur men inte som huvudredskap. Två av dessa är invandrarglesa och använder bara skönlitteratur genom att pedagogen läser böckerna, de diskuterar inte den mer ingående. Böckerna som de lånat på biblioteket läste de för att barnen ville höra dem, samt att det är en träning att sitta still och lyssna på boken. Den förskola som har mycket invandrabarn arbetar med att samtala med barnen om alla saker de gör, medan skönlitteraturen kommer i andra hand här.

En av de invandratäta förskolorna arbetar i ett bokprojekt som kallas ”En bok om dagen, en bok om kvällen”. Detta projekt har de hållit på med i cirka 1,5 år, och pedagogerna på förskolan tror inte att de hade arbetat annorlunda om de hade haft färre invandrabarn, i och med att deras verksamhet alltid bestått av många invandrabarn. Eftersom denna ligger i ett invandratätt område. Pedagogerna tycker också att det är roligt att arbeta med skönlitteratur som stimulering.

Två av de invandratäta förskolorna arbetar på liknande sätt. Dessa arbetar på så sätt att de läste en bok om dagen för barnen i mindre grupper. I den ena förskolan delades barnen in efter ålder och i den andra efter var barnet låg språkmässigt. Pedagogerna på förskolorna valde bok som passade barnets språk och ålder. Boken skulle inte vara för lätt bara för att barnet inte kunde så mycket av det svenska språket. Boken skulle ligga på barnets nivå för att barnen skulle få ut så mycket som möjligt av boken. Efter att de läst boken så diskuteras boken i grupperna för att få reda på vad barnen tagit till sig av boken. Förskolorna som har få invandrabarn i barngruppen arbetar på ett helt annat sätt, de arbetar mer med rim, ramsor och sånger samt Cadmus läsekort. Vilket innebär att pedagogen på ett kort har skrivit varje barns namn samt pedagogernas som arbetar på avdelningen. Denna sätter upp korten på en filttavla där barnen får se hur de olika namnen stavas. På detta vis lär de sig de olika bokstäverna i

alfabetet. En av förskolorna lånar böcker en gång i månaden, som de sedan läser på förskolan de har ingen större diskussion efter läsningen. Slutsatsen vi kan dra av våra intervjuer är att invandrantäta förskolor arbetar mer aktivt med att stimulera språket genom skönlitteratur medan de med färre invandrabarn hittar andra sätt att göra det på.

Vad vi kan se stimulerar alla sätten barnets språkutveckling, men detta sker på olika vis. Pedagogerna uppfattar barnets reaktioner som positiva på hur förskolorna arbetar med skönlitteratur. Pedagogerna upplever att barnet tycker om små grupper när de läser. De tycker det är en fördel att vara små grupper för då kan barnet koncentrera sig på sagoläsandet och kan då få in orden i sitt sammanhang. Resultatet av att de kan koncentrera sig blir att barnets språk stimuleras genom läsandet. Deras språk utvecklas på detta sätt och blir bättre. Intresset för sagoläsandet väcks också hos barnet, vilket leder till att de lånar hem fler böcker från förskolan. Följden blir att föräldrarna får läsa mer böcker för sina barn och barnen får då mer språkstimulering vilket är till en fördel.

Sammanfattningsvis kan vi se i våra intervjuer att förskolorna arbetar olika beroende på hur mycket invandrabarn det finns i barngruppen. De arbetar mer aktivt med skönlitteraturen om där är fler invandrabarn, än om där är färre. Detta eftersom de förskolorna inte har samma behov av att stimulera språket genom skönlitteraturen.

6 Diskussion

Vårt syfte var att ta reda på om förskolorna arbetar med skönlitteratur för att stimulera invandrarbarnens språkutveckling, och i sådana fall hur de gör detta samt vad som skiljer dem åt?

Frågorna som ställdes är aktuella i förskolans värld. Vi har sett att pedagogerna på förskolorna arbetar väldigt olika med att stimulera invandrarbarns språkutveckling. Gemensamt för barnen är att de kommer i kontakt med det svenska språket på förskolan. Detta menar Ekström (2004) också. Arnberg (2004) säger att barnen måste komma i kontakt med språket för att en språkutveckling ska ske. Den vuxnes och omgivningens roll är att få barnen att aktivera det som redan finns i dem. Vi såg att pedagogerna på förskolorna aktiverade barnen så att deras språkutveckling startades. Denna process kunde ske till exempel genom ett bokprojekt ”en bok om dagen, en bok om kvällen”. Vilket betyder att på förskolorna läses en bok på avdelningen under dagen och att föräldrarna sedan läser en bok i hemmiljön på kvällen. Linden (2004) menar att böcker är det bästa sättet att ge barn ett rikt språk. Lindhagen (1997) påpekar också vikten av att läsa böcker för barnen, vilket sker genom bokprojektet.

Vår undersökning visar att pedagogerna på förskolorna arbetar mer eller mindre aktivt med skönlitteratur som stimuli för språkutvecklingen. De invandraglesa förskolorna är de som arbetar minst aktivt med skönlitteratur, utan de använder sig av bland annat sånger, rim och ramsor istället. Även om förskolorna är invandraglesa anser vi att de borde använda sig mer av skönlitteratur i sin verksamhet. Arnberg (2004) menar att det tvåspråkiga barnet utvecklar sitt språk på samma sätt om enspråkiga barnet gör. Därav drar vi slutsatsen att det enspråkiga barnet har samma behov och stimulans av skönlitteratur som det tvåspråkiga barnet. Både Arnberg (2004) och Chambers (1995) menar att barnen får en gemensam språklig referens av boken. Barnen imiterar sedan ord och fraser från boken i sin lek. Om det är så att de invandraglesa förskolorna inte använder sig av denna stimulans så förnekas barnen den gemensamma språkliga referens som de får genom bokläsandet.

Förskolorna med många invandrarbarn arbetar med skönlitteraturen som huvudredskap. Detta ser vi både i våra intervjuer och i forskningen som Lindö (1987), Lindhagen (1997) samt Ekström (2004) gjort. Dessa säger att pedagogen bör arbeta med skönlitteraturen på många

olika sätt. Det kan vara att man läser en bok och sedan samtalar om innehållet i den. Vilket vi såg i våra intervjuer. Wennergren (2006) nämner att Pinjens förskola förhåller sig på detta vis att de diskuterar boken i boksamtal. Där arbetar de också efter ”En bok om dagen, en bok om kvällen”. Här läses en bok och sedan diskuterar pedagogen med barnen om vad som var bra, dåligt samt skrämmande och så vidare. Även pedagogen vi intervjuade som arbetade med ”en bok om dagen en bok om kvällen” hade boksamtal med dessa var inte planerade. Utan här skedde boksamtalen utifrån barnens frågor och kommentarer. Wennergren (2006) tar även upp att skönlitteraturen ska vara tillgänglig på förskolan och att pedagogerna ska komma på fler metoder för hur man kan använda böckerna i förskolorna. I vår undersökning ser vi inte att pedagogerna på förskolorna arbetar på detta vis. Pedagogerna på förskolorna läser endast skönlitteraturen för barnen, de har inte kommit på fler metoder för att utveckla bokläsandet. De gör skönlitteraturen tillgänglig för barnen, även om de är invandraglesa fanns det skönlitteratur för barnen att läsa. Pedagogerna läser böcker för barnen och samtalar lite smått om böckerna. Det som skiljer dem åt är att på en av de invandratäta förskolorna finns en pedagog som talar arabiska så denna kan tala till de barnen som har detta modersmål. Denna läser också på barnens modersmål. Ekström (1997) anser att om föräldrarna läser högt för barnet hemma varje dag så ökar effekten på barns språkliga utveckling. Detta ser vi att de arbetar med i projektet ”En bok om dagen, en bok om kvällen” kan föräldrarna låna sagoböcker på barnens modersmål och läsa för dem. Vi såg i programmet barn och böcker (2006) att även föräldrarna har samtal om böckerna hemma, där igenom får barnen också språkstimulering.

Både Arnberg (2004) och Ekström (2004) anser att barn med annat modersmål än svenska ska få höra sagor på sitt modersmål. Ekström (2004) menar vidare att barnboken tar stor plats i svenska barns liv så varför skulle barn med annat modersmål inte få ha samma behov? Med detta menar Ekströms (2004) att barnboken inte tar stor plats i hemmet så därför få barn inte barnboken hemifrån. I och med att invandrabarn inte får detta hemifrån är det bra att förskolor i invandratäta områden arbetar med skönlitteratur så att även invandrabarn får detta behov tillgodo sett. I och med att det är enkelt för föräldrarna att låna hem böcker då pedagogerna har gjort dessa tillgängliga på förskolan, så sker detta oftare. Då tar böckerna även större plats i invandrabarnens liv hemma. Ekström (1997) påpekar att om pedagogen kan få föräldrarna att läsa högt för sina barn varje dag så ökar effekten av barnets språkliga utveckling. Detta sker på en av förskolorna när föräldrarna lånar hem böcker och läser dem

för sina barn samt det underlättar för föräldrarna om de kan låna hem böcker på sitt modersmål.

Två av pedagogerna på förskolorna som vi intervjuade sa att de väljer böcker som är anpassade för barnet. Detta kan innebära att böckerna har ett språk som ligger på barnets nivå för att barnen ska förstå och ha nytta av språket. Med detta menas till exempel att alla femåringar inte behöver lyssna på samma saga utan kan få höra olika sagor beroende på hur långt i språkutveckling de har kommit. Arnberg (2004) menar att läser man böcker för barn ska de vuxna välja böcker som är på barnets nivå eller ligger en nivå högre än vad barnet befinner sig på.

Slutsatsen vi kan dra av vår undersökning är att det finns ett större behov av att använda skönlitteratur i invandratäta förskolor än vad de gör i invandrarglesa förskolor. På grund av detta så arbetar de invandratäta förskolorna mer planerat med skönlitteraturen i sin verksamhet, till exempel kan de ha boksamtal efter att de läst en bok. Men det finns även behov på invandrarglesa förskolor att använda sig av skönlitteratur som stimulering, men på dessa kan de stimuleras på andra sätt. Vilket vi kan koppla till Lindén (2004) som referera till Söderbergh (1984) som anser att det vanliga bokläsandet är en fin språkstimulering för barnen. Vi menar vidare att även om de invandratäta förskolorna arbetar en del med skönlitteratur som språkstimulering, så kan de arbeta mer med detta. Förskolorna skulle kunna arbeta mer planerat med skönlitteraturen, med detta anser vi att pedagogerna skulle kunna utmana barnen att lära sig språket med hjälp av skönlitteratur. De skulle kunna göra som Lindö (1986) säger att läsa en svårare bok men förklara orden barnen inte förstår.

Slutsatsen vi kan dra av våra intervjuer är även att pedagogerna på förskolorna arbetar med skönlitteratur som stimulering till språket så mycket det går med de resurser de har men att de hade kunnat använda skönlitteraturen ännu mer. Men det finns andra faktorer som kan påverka barnens språkutveckling och dessa måste pedagogerna också arbeta med. En av dessa nämner Ladberg (1996) barnen måste vara trygga i sin omgivning för att lära sig språket. Att få barnen att känna sig trygga är ett av förskolornas uppdrag. I Lpfö-98 står att förskolors uppdrag är att erbjuda barnen en trygg miljö som samtidigt lockar till lek och aktiviteter.

Vi har också kunnat se att rektorsområdena där förskolorna är belägna arbetar på samma sätt. Rektorsområde använder de i en kommun och det betyder att ett antal förskolor har samma

chef, fast de kanske inte ligger i samma byggnad. I dessa områden har de en liknande utgångspunkt, men på förskolorna väljer man att anpassa området efter sina behov och hur de vill ha arbetat med det. Detta kan vi se i ett rektorsområde där vi gjort intervjuer, där arbetade de med projektet "En bok om dagen, en bok om kvällen". Detta projekt hittade vi också i en artikel som Wennergren (2006) skrivit i en tidning och även ett tv program från utbildningsradion dessa handlade om en annan förskola i samma rektorsområde. Wennergren (2006) skrev i artikeln att pedagogerna hade planerade boksamtal med barnen efter att de läst en bok. Detta framgick inte att pedagogerna på förskolan vi intervjuade använde sig av planerade boksamtal, utan samtalen var mer spontana om barnen ville lyfta sina åsikter. Varje avdelning utformar sina egna saker utifrån hur de vill arbeta. Detta såg vi även på två andra invandrartäta förskolorna som vi intervjuade pedagoger på. Här arbetade de med böcker och i små grupper. Men inte i lika stor utsträckning på båda, utan den ena arbetade med skönlitteraturen i andra hand och genom att benämna alla saker vid namn. Detta menar även Ekström (2004) är det bästa sättet att lära barnen det nya språket på.

Vi har kommit fram till att det finns många olika sätt att arbeta med skönlitteraturen för att stimulera språkinläringen på så att barnen blir tvåspråkiga. Det finns inga bra eller dåliga metoder utan bara det faktum att man arbetar med skönlitteraturen är bra. Det viktiga är att få barnet att förstå orden pedagogerna läser och detta kan göras på många olika sätt. Ekströms (2004) säger att det underlättar om man har med sig rekvisita som förknippas med sagan, till exempel grisar till "sagan om de tre små grisarna". Detta tycker vi personligen är bra, barnet får då in orden på mer än ett sätt, de hör ordet och de kan se grisen. Då kan de koppla ihop de här två sakerna

Konsekvenserna av vår uppsats som vi ser det är att de som läser den bör bli mer medvetna om hur man kan arbeta med skönlitteraturen för att stimulera invandrabarnets språkutveckling. Att även de pedagoger på invandarglesa förskolor som läser vår uppsats bör inse vikten av att arbeta med skönlitteratur i sina barngrupper. Skönlitteraturen är bra för alla barn, alla behöver den språkstimuleringen. Om vi ser till fortsatta studier inom detta område/ämne så skulle man kunna studera hur stor del av skönlitteraturen som påverkar barnens språkutveckling till tvåspråkighet. I den studien skulle man kunna ha intervjuer med barn och föräldrar för att få reda på vad de anser hjälper barnen med språkutvecklingen. Observationer skulle man kunna använda för att se om pedagogerna svar stämmer överens med vad de gör i verkligheten.

Hur vi skulle arbeta med skönlitteraturen som språkstimuleringen i vår yrkesroll i framtiden är att vi skulle läsa en bok och sedan ha både planerade boksamtal och spontana boksamtal. Ekströms (2004) säger att man som pedagog bör samtala om bilderna i berättelsen, vilket vi kommer att göra. Vi tycker detta är ett bra sätt att leda in barnen i en diskussion om boken.

7 Sammanfattning

Vårt syfte var att ta reda om förskolorna arbetar med skönlitteratur för att stimulera invandrabarns språkliga utveckling. Hur arbetar de i sådana fall med skönlitteraturen? Syftet var även att ta reda på hur det skiljer sig mellan invandratäta och invandrarglesa förskolor.

Vår litteratur del börjar med barnets språkliga utveckling. Som talar om vad barnet behöver för att börja tala två språk. Därefter kommer språkinläring och vad som kan påverka denna. Sedan följer ett kapitel om vad tvåspråkighet är, vilka fördelar och nackdelar det finns samt hur föräldrarna kan påverka språkinläringen. Vi kommer därefter in på skönlitteraturens betydelse. Under denna rubrik tar vi upp hur litteraturen kan vara en kulturöverbryggare. Därpå följer hur man kan använda boksamtal med barnet. Till sist kommer rubriken lyckade projekt och att läsa och berätta för barn.

Utifrån denna litteratur kom vi fram till vår problemformulering:

- ◆ Om och i så fall hur arbetar förskolor med skönlitteraturen för att stimulera invandrabarns språkliga utveckling?
- ◆ Hur skiljer sig arbetet med skönlitteratur beroende på om förskolorna har många kontra färre invandrabarn?

Metoden vi använde för att undersöka vår problemformulering var intervjuer. Vi har intervjuat fem pedagoger på förskolor, varav tre som arbetade på invandratäta förskolor. Resultatet av intervjuerna är att förskolor med många invandrabarn arbetar mer aktivt med att stimulera språket genom skönlitteraturen. Pedagogerna kan till exempel läsa en sagobok och sedan ha boksamtal efteråt med barnen. Skillnaden mellan invandrarglesa och invandratäta förskolor är att de invandratäta förskolorna har skönlitteraturen som sitt huvudredskap, medan de invandrarglesa använder mer rim och ramsor.

Slutsatsen vi kan dra av vår undersökning är att det finns många olika sätt att arbeta med skönlitteraturen. Det vanligaste sättet förskolorna arbetar på är att läsa boken och samtala om denna. Vi kunde se att de invandratäta arbetar mer med skönlitteraturen än vad de invandrarglesa gjorde. De invandrarglesa använde sig av andra sätt att stimulera språkutvecklingen på som till exempel rim och ramsor.

Källförteckning

Alfons öppnar dörren - om invandrabarn och språk, projektbeskrivning och konkreta tips, (2004), Hyltebruks tryckeri

Arnberg, Lenore (2004), *Så blir barn tvåspråkiga, vägledning och råd under förskoleåldern,* Falun: Scandbook AB, ISBN 91-46-15477-9

Baker, Colin (1996), *Barnets väg till tvåspråkighet, råd till föräldrar och läare i förskola och grundskola,* Uppsala: Förlaget påfågeln. ISBN 91-88520-366

Bergstrand, Linda och Gustavsson Petra (2001), *Högläsningens betydelse för barns språkutveckling,* Borås: Högskolan (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid bibliotekshögskolan i Borås 2000:63) Även tillgänglig som; <http://www.hb.se/bhs/slutversioner/2001/01-63.pdf>

Bjurwill, Christer (2001), *A, B, C och D vägledning för studenter som skriver akademiska uppsatser,* Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-01574-7

Chambers, Aidan (1995), *Böcker om kring oss, om läsmiljö,* Stockholm: Norstedts Förlag. ISBN 91-1-957331-6

Chambers, Aidan (1993), *Böcker inom oss, - om boksamtal,* Stockholm: Rabèn & Sjögren ISBN 91-29-64542-5

Denscombe, Martyn (2000), *Forskningshandboken; för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna.* Lund, Studentlitteratur ISBN 91-44-01280-2

Ekström, Susanna (1997), *Bildglädje och läslust,* Falun: Falu bokproduktion. ISBN 91-7448-993-3

Ekström, Susanna (2004), *Läs och berätta, handledning för högläsare och berättare som besöker barngrupper i förskola och förskoleklass,* Stockholm: Alloffset. ISBN 91-7221-398-1

Granberg, Ann (1996), *Småbarns sagostund, kultur språk och lek*, Stockholm: Liber Utbildning AB. ISBN 91-634-1276-4

Ladberg, Gunilla, (1994), *Tala många språk*, Stockholm, Carlsson Bokförlag ISBN 91-77987632

Ladberg, Gunilla (1996), *Barn med flera språk; Tvåspråkighet och flerspråkighet i familj, förskola och skola*. Stockholm Libers Utbildning AB ISBN 91-634-0254-8

Ladberg, Gunilla och Nyberg, Ola (1996), *Barnen och språken, tvåspråkighet och flerspråkighet i familj och förskola*, Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-00126-6

Ladberg, Gunilla (1999), *Tvåspråkig, Flerspråkig eller bara enspråkig?, Liten språklära för föräldrar*, Stockholm: bokmaskin. ISBN 91-973438-1-1

Lindén, Carina (2004), *Snurrar läshjulet när boksnurran stannar? En studie i hur man kan arbeta med högläsning och böcker i förskolan*, (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid bibliotekshögskolan i Borås 2004:83), Även tillgänglig som; <http://www.hb.se/bhs/slutversioner/2004/04-83.pdf>

Lindhagen, Marie (1997), *En säck full med sagor*, Falköping: Gummessons Tryckeri AB, Andra upplagan. ISBN 91-7724-492-3

Lindö, Rigmor (1986), *Sago skolan*, Lund: Liber förlag. ISBN 91-38-61614-9

Läroplanen för förskolan – Lpfö 98, Stockholm, Fritzes förlag. ISBN 91-89313-52-6. 1998

Patel Runa & Davidson Bo, (2003), *Forskningsmetodikens grunder; Att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. Lund, Studentlitteratur. ISBN 91-44-02288-3

Permer, Karin, (1987), *Barnet och det talade språket*. Lund, Studentlitteratur ISBN 91-44-26071-7

Persson, Magnus (2000), *Populärkulturen och skolan*, Lund: Studentlitteratur. ISBN 91-44-01413-9

Rhedin, Ulla (2004), *Bilderbokens hemligheter* Stockholm Alfabeta Bokförlag AB
ISBN 91-501-04241

Stensmo, Christer (1994), *Pedagogisk filosofi*, Lund: Studentlitteratur, ISBN: 91-44-3794-12

Skutnabb-Kangas, Tove (1981), *Tvåspråkighet*, Lund: Bröderna Ekstrands tryckeri AB. ISBN 91-40-30517-1

Svensson, Ann-Katrin, (1998) *Barnet, språket och miljön*, Lund Studentlitteratur
ISBN 91-44-60041-0

Utbildningsradion, 12/11 2006, *Programmet barn och böcker*,

Wennergren, Anna (2006), Att samtal om böcker [www]. Hämtat från <http://www3.ur.se/ombarn/templates/Page_22435.aspx> Publicerat 5 november 2006.
Hämtat 13 november 2006.

Wennergren, Anna (2006), Boksnurran i Helsingborg [www]. Hämtat från <http://www3.ur.se/ombarn/templates/Page_23717.aspx> Publicerat 5 november 2006.
Hämtat 12 november 2006.

Bilagor

Intervju frågor

1. Arbetar ni aktivt med språkutveckling med hjälp av skönlitteraturen?
2. På vilket sätt?
3. Hur reagera barnen på detta?
4. Hur länge har ni arbetat med detta?
5. Ser ni resultat av arbetet?
6. Hade ni arbetat annorlunda med språket om ni hade haft färre/flera invandrar barn?
7. Får ni respons från föräldrarna positivt/negativ?